

מלאכת בישול הגדרת המלאכה

רמב"ם הלכות שבת טו:

המתקן אחד ממניי מתכות כל שהוא או המחמם את המתכת ב עד שתעשה גחלת הרי זה תולדת מבשל, וכן הממסס את הדונג או את החלב או את הזפת והכופר והגפרית וכיוצא בהם הרי זה תולדת מבשל וחייב, וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס חייב משום מבשל, כללו של דבר בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך הרי זה חייב משום מבשל.

משנה ברורה סימן שיח ס"ק א

אחד המבשל את המאכל או את הסממנין או המחמם את המים ור"ל אף דמים ראוי לשתיה בלא בישול וה"ה חלב מ"מ חייב כיון דמשתבח ע"י הבישול ואחד האופה את הפת הכל ענין אחד הוא ודאפיה הוא מענין בישול אלא שאפיה הוא בפת ובישול הוא בשאר דברים. המתקן אחד ממניי מתכות כל שהוא או המחמם את המתכות עד שתעשה גחלת וא"ז תולדת מבשל ושהרי בחימומו הוא מרככו שיהא ראוי לתקנו ולעשות ממנו כלי והרי הוא מרפה דבר הקשה וכן הממסס את הדונג ושהוהו או את החלב או את הזפת והכופר והגפרית וכיוצא בהן ה"ז תולדת מבשל וחייב וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס חייב משום מבשל ודקודם שמתחזק הכלי ונצרף בהכבשן ונעשה חרס כראוי וכן מתבשל בה טיט של הכלי וכן וגו' הנותן חתיכת עץ בתנור כדי שיתייבש וידוע שמתחלה הוא מתרפה ויוצא ממנו הלחלוחית חייב משום מבשל כללו של דבר בין שרפה גוף קשה באש וזו או שהקשה גוף רך ה"ז חייב משום מבשל ורמב"ם בפ"ט וע"כ יש לזהר מאד שלא להניח עצים לחים על התנור ליבשן אחר שקיעת החמה דהוא חשש דאורייתא.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן פה

בעלים של טיי שנתייבשו על האש אם נחשבו כמבשלים כ"ז מנחם אב תשכ"א. מע"כ ידידי הנכבד מו"ה ר' שמעון שראן שליט"א.

...אבל מסתבר שהעלים אין להחשיבם גם כנאפים וניצלים בזה שנתייבשו ע"י האש דהייבשות אין זה אפיה וצלי דענין אפיה ובשול וצלי הוא שיעשה זה שינוי בהדבר. וראיה לזה משבת דף מ' שאיכא מ"ד דסובר דשמן אף שהיד סולדת בו אין בו משום בשול, והרי כיון שהיד סולדת בו הרי נתחמם שיעור הבשול ומה לנו יותר אלא הוא משום דאין החמום לבד ענין הבשול אלא כשהחמום עושה איזה שינוי בהדבר וסובר מ"ד ההוא דבשמן לא נעשה כלום ע"י החמום ולכן אין בו משום בשול, ומ"ד דיש בו משום בשול לא פליג על זה אלא שסובר דהוא עושה איזה שינוי. ומזה יש למילף גם להתייבשות ע"י האור שאם זה לא עשה שינוי בהדבר אין ההתייבשות עצמו בשול וזה הרי אנן לא נוכל לידע זה. ואף שברמב"ם פ"ט משבת ה"ו איתא שלרכך דבר קשה ולהקשות גוף רך חייב משום מבשל הוא משום דזהו השינוי אבל יבוש בעלמא אין זה הקשאת גוף רך...

בישול של מאכל שנאכל כמו שהוא חי

רמב"ם שבת ט הלכה ג

...המבשל על האור דבר שהיה מבושל א כל צרכו או דבר שאינו צריך בישול כלל פטור.

שו"ע או"ח שיח סעיף יד

מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש * להפיג צנתן, ובלבד שיתננס רחוק מהאש (פח) בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת) פ' מתחממת ונכוית) בו, (פטן דהיינו מקום שכריסו של תינוק נכוית בו; אבל אסור לקרבו אל האש למקום שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צנתו, אסור) צן) כיון שיכול להתבשל שם. הגה: צאן וה"ה בפירות או שאר דברים הנאכלים כמות שהן חייב (מרדכי פ' כירה וע"ל ס"ס רנ"ד).

משנה ברורה סימן שיח ס"ק צא

מלאכת בישול

צאן וה"ה בפירות - היינו שאסור להניח במקום החום להפיג צינתן פן ישכח עד שיצלו ואף שנאכלין כמות שהן חיינ ג"כ אסור לקידן דשייך בהן שם בישול שהם משתבחים ע"ז

שער הציון סימן שיח ס"ק קיד

לקידן הנה ברמב"ם פרק ט הלכה ג כתב דהמבשל דבר שמבשל כל צרכו או שאין צריך בישול כלל פטור, ופשוט לעניות דעתי דהיינו דבר שאינו משתבח כלל על ידי הבשול, ולאפוקי פירות וכהאי גוונא שהוא משתבח על ידי הבשול, ותדע, דהלא מוכח בגמרא בשבת זמ' ע"ב דמים יש בו משום בישול, והרי מים גם כן שותה אותנו כשהוא חי ויש לדחות קצת, דמים לא עדיף כמו פירות, עיין מגן אברהם בסוף רנ"ד לחד תרוצאן. ומצאתי בברכי יוסף שהוא מסתפק בזה אי חייב מן התורה או מדרבנן, ועיין לעיל בסימן רנ"ד סוף סעיף ד ובראשונים שכתבו דיש בזה משום מבשל, משמע מסתימת הלשון דהוא דאורייתא, וגם בפרי מגדים בסעיף זה משמע דסבירא לה דהוא דאורייתא, וכן כתבו הגר"ז וחיי אדם:

תולדות האור, תולדות החמה

שו"ע או"ח שיח סעיף ג

כשם שאסור לבשל באור כך אסור לבשל (א) בתולדות האור, כגון: ליתן ביצה בצד קדרה או לשברה על סודר שהוחם באור כדי שתצלח; * (א) ואפילו בתולדות חמה, כגון: בסודר שהוחם בחמה, אסור גזירה אטו תולדות האור, וכן אסור * (א) (א) להטמינה (א) (א) בחול או באבק דרכים שהוחמו מכח חמה; (א) (א) אבל בחמה עצמה, כגון: ליתן ביצה בחמה או ליתן מים בחמה כדי שיוחמו, מותר.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן נב

...וכמו כן הוא במבשל בתולדות האור שהוא בשול בחמימות האור לא שייך לחלק כל זמן שאין זה שינוי ממש מדרך המלאכה שיש אף רק מעט אינשי דמבשלין בהם, ולכן כשהם תולדות חמה אף ששיון ממש במדת החום כמו אם היו תולדות האור כהא דחמי טבריא וכהא דסודר שבחמימותו יכול לבשל ביצה, פטור דמצד עצמן הא אין למילף תולדות מבשול האש שהיה במשכן מאחר דאין הדרך כל כך לבשל בהן וכל החיוב בתולדות האור הוא מצד שהוא נחשב בשול בחמימות האש שזה הא ליכא בתולדות החמה, שאם נחשוב כן הרי מתבשל בחמימות דחמה שאין בו חשיבות מלאכה. וטעם זה הוא יותר מסתבר...
...וא"כ בהמייקר - ויי אווען /תנור מיקרוגל/ שטוב לבשל בו כמו באש ממש ואלו שיש להם תנור כזה משתמשים בו יותר מבשול דבאש ומה שלא נתפשטו תנורים אלו עדיין הוא משום דלא מצוי עדיין הרבה תנורים וכשיהיו מצויין ודאי ישתמשו בהם כו"ע דהא הוא יותר טוב, ודאי יש למילף מבשול דאור דהיה במשכן בחשיבות תולדה שהוא לכל הדינים כהאב דבשול ע"י האור לאיסור ולחיוב סקילה וחטאת...

שיעור החום שגורם לבישול

שו"ע או"ח שיח סעיף יד

מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש * להפיג צנתן, ובלבד שיתנם רחוק מהאש (פח) בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת) פ' מתחממת ונכוית) בו, (פטן דהיינו מקום שכריסו של תינוק נכוית בו; אבל אסור לקרבו אל האש למקום שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צנתו, אסור) צן כיון שיכול להתבשל שם. הגה: צאן וה"ה בפירות או שאר דברים הנאכלים כמות שהן חיינ (מרדכי פ' כירה וע"ל ס"ס רנ"ד).

משנה ברורה סימן שיח ס"ק פט

(פטן דהיינו מקום שכריסו וכו' - דלא נוכל לשער ביד לקיגן דיש שסולד מרתיחה מועטת ויש שאינו סולד:

שבת מ"ב

אמר רב יהודה אמר שמואל: אחד שמן ואחד מים, יד סולדת בו - אסור, אין יד סולדת בו - מותר. והיכי דמי יד

סולדת בו? אמר רחבא: כל שכריסו של תינוק נכוית.

רש"י

סולדת - נמשכת לאחוריה מדאגה שלא תכזה, וזהו לשון ואסלדה בחילה (איוב ו) - ואדאג ברעדה, ואמשך מתלונתי מדאגת יום הדין, אם הייתי יודע שמיתתני קרובה ולא יחמול. והיכי דמי - סלוד, יש שסולד מרתחה מועטת, ויש שאינו סולד.

פתחי תשובה יורה דעה סימן קה

(א) שהיד סולדת בו - עיין בספר בכור שור בחדושי לחולין דף ק"ג שכתב דכיון דאנן לא בקיאינן בשיעור שכריסו של תינוק נכזה לכן עכ"פ במידי דאורייתא ראוי להחמיר בכלי ראשון עד שיצא הספק מלבו שאין בו חום הנזכר ואפילו בדרבנן צריך חקירה ע"ז ודלא כמנהג העולם לשער בזמן שא"א להחזיק בו היד מחמת חום מקרי יס"ב לא זולת דליתא ע"ש:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד

(ג) מהו שיעור החום שיש לחוש בו לחומרא ליס"ב - ליד סולדת בו, ובאיזה שיעור הוא ודאי יס"ב.

תשובה: מהראוי להחמיר כמדומני בשיעור ק"י (מ"ג מעלות צלזיוס) הוא כבר חום גדול שיש לחוש ליד סולדת כפי מה שבדקנו בעצמנו. והספק יש לחוש עד ק"ס (ע"א מעלות צ"י) כי מדת ק"ס הוא ודאי יד סולדת אף לקולא.

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן צא

ברם נלענ"ד ראוי ברורה דעד - ארבעים וחמש = מעלות צלזיוס אין לחוש כלל שהיד סולדת בו גם בדאורייתא, שהרי נחלקו אמוראי בגמ' חולין דף ח' ע"ב אם בית השחיטה צונן או רותח, ולפי "האיכא דאמרי" שבגמ' שם מודו כו"ע דבית השחיטה צונן, ודעת רש"י והרא"ש שם הוא ברור דקיי"ל בית השחיטה צונן... איך שהוא מבואר עכ"פ דקיי"ל בית השחיטה צונן, ואפי' למ"ד ביה"ש רותח מבואר שם בגמ' דאין הסכין בולע אלא בגמר השחיטה דרק אז רותח אותו מקום, אבל לפני גמר השחיטה ליכא כלל שום פלוגתא ומודו כו"ע שהוא צונן ובההיא שעתא אין הסכין בולע כלום, ומעתה כיון דלא נזכר כלל בפוסקים שום חילוק בין סכין ששחט בה בהמה לסכין ששחט בה עוף, פשוט וברור דשקולין נניהו ואין שום מקום לחלק ביניהם, והנה בזמננו ידוע ומפורסם דשיעור מדת החום של ברווז חלוק מבני אדם שהם בערך = שלושים ושבע = מעלות, וגם לא כשור ופרה שאין החום שלהם עולה על ארבעים מעלות, אלא מדת החום של ברווז בריא הוא קרוב לארבעים וחמש מעלות... א"כ מוכח ודאי דעד שיעור של - ארבעים וחמש = מעלות "צלזיוס" אין לחוש כלל דשמא היד סולדת בו...

נתינה לזמן קצר

שו"ע או"ח שיחיד

אבל אסור לקרבו אל האש למקום שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צנתו, אסור (צ) כיון שיכול להתבשל שם

משנה ברורה סימן שיח ס"ק צ

(צ) כיון שיכול וכו' - וחיישינן דילמא מישתלי ליטלו:

מאכל בן דרוסאי

משנה ברורה סימן רנג ס"ק לח

(לח) כמאכל בן דרוסאי - ולחן י"א חצי בישול וי"א שליש בישול והשו"ע לקמן בסימן רנ"ד ס"ב סתם חצי בישול ולחן ובמקום הדחק אפשר דיש להקל:

שו"ע או"ח שיח סעיף ד

ג. תבשיל שנתבשל כל צרכו, * (כב) יש בו משום (כג) בישול * (כד) אם נצטנן. הגה: ד, וי"א דוקא אם מצטמק (כה) ויפה לו (רבינו ירוחם ח"ג); ואם לא נתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל (כו) כמאכל ב"ד = בן דרוסאי, * שייד בו בישול * (כז) אפילו בעודו רותח; (כח) וה"מ שיש בו בישול אחר בישול, בתבשיל שיש בו (כט) מרק, (ל) אבל דבר (לא) שנתבשל כבר, (לב) והוא יבש, (לג) מותר לשרותו בחמין בשבת.

ביאור הלכה סימן שיח ד"ה * אפילו בעודו

- אפילו בעודו רותח - כן הוא דעת הרמב"ם וטור וכן משמע בתוספות ל"ט ד"ה כל ע"ש אך בתוספות ריש פרק כירה ד"ה חמין ותבשיל משמע דכל שנתבשל כמאב"ד מותר להחזיר. והנה לפלא היה בעיני מתחלה על פסק המחבר שסתם כדעת הרמב"ם דהלא הרבה ראשונים חולקין ע"ז והם הרמב"ן בחידושו ורבינו יונה והרשב"א והרא"ש והר"ן והמאירי כולם פוסקין דמכיון שנתבשל כמאב"ד שוב אין בו משום בישול ומותר להחזיר בשבת לתנור גרוף מן הגחלים אף שהוא חם ויכול לגמור הבישול ע"ז אמנם מצאתי אח"כ דגם דעת הרמב"ם לאו דעת יחידאה היא דהרבה מן הראשונים שסוברין כמותו... היוצא מדברינו דהרמב"ם ורש"י והתרומה והסמ"ג והסמ"ק והגה"מ ואור זרוע והריב"א והטור כולם סוברים דיש בזה משום בישול וע"כ אין לזוז למעשה מפסק השו"ע ובפרט דהוא דאורייתא ומ"מ נראה דבדיעבד אם החזיר הישראל הקדירה במקום חם דהיינו לתנור גרוף ודאל"ה אסור משום חזרה לכו"ע וכנ"ל בסימן רנ"ג אין לאסור התבשיל בדיעבד וכמו שכתב הפמ"ג בס"ק יו"ד דכל שיש ספק פלוגתא אי הוי בישול אין לאסור בזה בדיעבד:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד

(בישול) (א) האם מותר לחמם דבר לח שנתבשל כדי יד סולדת, ונצטנן קצת, ואף להרתיחו.

תשובה: לאחר שהוא יד סולדת אמת שהוא כבר נחשב בשול, ואולי אין זה אף בחשיבות מצטמק ויפה לו, דאם היה זה כמצטמק ויפה לו אפשר לאסור מדרבנן עיין בעה"ש סי' שי"ח סעיף י"ט, ולדידיה יהיה אסור להעמיד במקום שאפשר לבא ליד העלאת רתיחות אלא במקום שיבא רק לידי יד סולדת אבל יותר מסתבר שכיון שאיכא דעדיפי להו שלא יהיה יותר מיד סולדת לא נחשב מצטמק ויפה לו. עכ"פ מש"ע הגר"ז סי' שי"ח ס"ט שמתיר אפילו להרתיח מים שהיד סולדת בהן, ואף שאיירי בנצטנן הרי איירי אליבא דסוברין יש בשול אחר בשול בלח אף לחייב כשלא היה יד סולדת ובשלו עד שנעשה יד סולדת דלא כקולת הרמ"א, א"כ או דסובר דלא כעה"ש שבמצטמק ויפה לו אסור מדרבנן, או שסובר דלא נחשב מצטמק ויפה לו כהטעם שכתבתי, עכ"פ יש לסמוך ע"ז ויש להתיר דבר לח שנתבשל ליד סולדת כשנצטנן קצת שעדיין חם הוא וראוי לאכול מחמת חמימותו להעמיד אף במקום שירתיח, כדעת כתר"ה.

שו"ת מנחת יצחק חלק י סימן כח

ע"ד מה שאמרתי לכב"ת שמים אינם נקראים מבושלים כל צרכן אא"כ העלו אבעבועות ולא די שנתחממו כשיעור היס"ב, והנה כפי שראה בספרי הפוסקים רו"א משמע שדעתם דיס"ב הוי כבישול כ"צ במים... אולם דברים שאמרתי לכב"ת, יש להם מקור בספר אגלי טל (מלאכת האופה) דאף שכתב שם בפנים כמה פעמים דבמים חייב משום דחימום כיס"ב חשיב בישול כנ"ל, מ"מ בהשמטות שם (דף קל"ח ע"א ד"ה שם בהפנים שורה ג' ושורה יב) חזר מזה, וכ' וז"ל: בהפנים סעיף ח' החמרתי במים כדאיתא שם, ומקור הדברים עפ"י מ"ש בס"ק י"ט אות ט"ז עייש"ה, וחוזרני בי מדברים אלו דאין ראוי מבישול עכו"ם דחשוב בישול משום החימום לבד, דאף דהמים שותין אותן כשהן חיים זהו כששותה אותם צוננים, אבל השותה אותן חמין אינו שותה אותן אלא מבושלין, והעד שמחממין את המים עד שיעלה רתיחות כדי שיבושלו כל צרכן, וכשכבר נתבשלו ונצטננו אין מחממין אותן כל כך רק עד שיהי' מחוממין הראוי' לשתי', ש"מ שחמין אין שותין רק מבושלין, וע"כ כשמבשלין המים לשתותן חמין חשיב בישול לא בשביל החמום לבד, רק משום הבישול דלשתותן חמין צריך אל הבישול ג"כ וכו' עכ"ל. הרי דמסיק למעשה דענין בישול במים הוא מה שגשתנה המציאות ע"י הבישול כמו בשאר מאכלים, וכתב ע"ז דהעד הוא שמחממין את המים עד שיעלה רתיחות כדי שיבושלו כל צרכן, הרי מוכח מדבריו דס"ל דרק אם העלו אבעבועות נקראים נתבשלו כל צרכן. - ועי' שו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' קס"ה).